

הסוגיא העשרים ושמונה: 'מסננת' (נ ע"א)

נשפכה או נתגלתה כו'.

[1] ואמאי? ליעביר במסננת!	א. שאלה על המשנה
[2] לימא מתניתין דלא כרבי נחמיה, דתניא: מסננת – יש בו משום גילוי. אמר רבי נחמיה: אימתי? בזמן שהתחתונה מגולה. אבל בזמן שהתחתונה מכוסה, אף על פי שהעליונה מגולה, אין בה משום גילוי, מפני שארס נחש דומה לספוג – צף ועומד במקומו.	ב. שתי תשובות לשאלה, אחת לשיטת החכמים בעניין מסננת, ואחת לשיטת רבי נחמיה
[3] אפילו תימא רבי נחמיה, אימר דאמר רבי נחמיה, להדיוט; אבל לגבוה, מי אמר? ולית ליה לרבי נחמיה: הקריבהו נא לפחתך, הירצך או הישא פניך אמר ה' צבאות?	

מסורת התלמוד

[2] מסננת יש בו משום גילוי ... צף ועומד במקומו – תוספתא תרומות ז יג (מהד' ליברמן, עמ' 145-146); ירושלמי תרומות ח ג, מה ע"ד; בבלי בבא קמא קטו ע"ב; וראו משנה תרומות ח ז. [3] בבלי בבא בתרא צו ע"ב; הנגד ירושלמי סוכה ד ט, נד ע"ד. הקריבהו נא לפחתך ... ה' צבאות – מלאכי א ח.

רש"י

ואמאי מים מגולין פסולין. לעבריהו במסננת קוליי"ר (ברוב כת"י קולדור"א) (מסננת) בלעז, מסננת שמסננין בה קונדיטון כמו שעושין בעלי חנויות, שתלוי כמין כברה ובו אבקת רוכל ויין, ותחתייה כלי זהקונדיטון מסתנן לתוכו. יש בו משום גילוי אם הניחו בלא שמירה כשיעור שהיית גילוי, המפורש בהכל שוחטין (חולין י, א): כדי שיצא נחש מתחת און כלי וישתה ויחזור לחורו, ואסורה בשתייה. התחתונה כלי התחתון. הדרך עלך לולב וערבה.

תקציר

מים מגולים פסולים לניסוך לפי משנה סוכה ד י, וזאת בהתאם לאיסור שתיית מים מגולים, מחשש שנחשים הטילו את ארסם בתוכם. לדעת רבי נחמיה סינון המים מעביר ממנו את הארס, אך לפי הסוגיא אף לדעתו המים פסולים לנסך משום ביזוי הקודש, "הקריבהו נא לפחתך".

ניתן לייחס הבדלים בין סוגיא זו למקבילה בירושלמי סוכה ד ט, נד ע"ד, לגישות שונות למים מגולים בארץ ישראל ובבבל. בארץ ישראל נתפס האיסור כעניין של בטיחות בלבד, אך בעקבות השפעות פרסיות חששו יהודי בבל לא רק לארס אלא גם לשדים השורצים במים, ולכן סברו שגם לאחר סינון המים הם אסורים לשימוש בעבודה.

מהלך הסוגיא ותולדותיה

לפי משנתנו, סוכה ד י: "נשפכה או נתגלתה, היה ממלא מן הכיור, שהיין והמים, מגולין – פסולין לגבי מזבח". אולם לפי משנה תרומות ח ד, הבעיה במשקים מגולים היא סכנה שמא שתה מהם נחש והטיל בהם ארס, ומטעם זה אסור לשתות מים, יין וחלב שנתגלו. הירושלמי סוכה ד ט, נד ע"ד, שואל אפוא בנוגע לאיסור לנסך מים ויין שנתגלו, ומסביר שמדובר בהלכות שנלמדו משני פסוקים המקישים נסכים לשתיית אדם:

תנה רבי יושוע דרומי קומי רבי יונה: שהמים והיין המגולין פסולין מעל גבי המזבח. מה טעמא? ושה אחד מן הצאן מן המאתים ממשקה ישראל (יחזקאל מה טו) – מדבר שהוא מותר לישראל. עד כדון, מים. יין – אמר רבי שובתי: המשמח אלהים ואנשים (שופטים ט יג).

רבי יושוע דרומי מסביר שהפסול מבוסס על יחזקאל מה טו: "ושה אחד מן הצאן מן המאתים ממשקה ישראל", פסוק הנדרש בכמה מקומות בירושלמי ובבבלי לאסור מאכל ושתייה שנפסלו מאכילת ישראל – לגבוה¹ וכפי שמסביר רש"י בפירושו ליחזקאל: "כל עיקר הסעודה קרויה על שם המשקה". רבי יושוע דרומי התכוון ככל הנראה לכך שגם היין וגם המים המגולים – כמותם כטבל וכמאכלות אסורים אחרים – פסולים מהקרבה על גבי המזבח על סמך פסוק זה. אולם רבי שובתי חשב שהדרשה מבוססת על המילה "ממשקה" דווקא, דהיינו מים, ולכן הביא פסוק נוסף, המקיש נסכים לשתיית יין של הדיוט: "המשמח אלהים ואנשים" (שופטים ט יג).

בבבלי אין זכר לשאלות אלו, ופשוט לעורך הסוגיא שלנו שאיסור הגילוי חל לא פחות על משקים המיועדים לגבוה מאשר על אלו המיועדים להדיוט. סוגייתנו בבבלי אינה מוסבת אפוא על עצם הפסול, אלא על ההצעה לקחת מים מהכיור לניסוך המים במקרה שבו המים שבחבית הזוהב נתגלו בליל שבת: הרי לפי משנה תרומות ח ז, יין שעבר במשמרת ויש עליו רשת, כשר לשתייה אף אם הרשת מגולה. ולא זו בלבד אלא שלפי רבי נחמיה בברייתא המובאת בסוגייתנו ובמקבילות, אף ניתן להכשיר משקאות על ידי העברתם במסנת, שכן ארס הנחש אינו שוקע או מתפשט בתוך המשקה אלא צף במקומו. אולם מסקנת הגמרא היא שאף לרבי נחמיה אין להכשיר מי חג בדרך זו, שכן ביזוי הוא לפני המקום להקריב לפניו מים פגומים שהיה צורך להעבירם במסנת, וכדברי הנביא מלאכי, המוכיח את העם על הקרבת קרבנות פגומים שאינם ראויים כמתנה למושל בשר ודם, כל שכן לגבוה: "הקריבהו נא לפחתך, הירצך או הישא פניך אמר ה' צבאות" (מלאכי א ח). נמצא שבניגוד לירושלמי, שראה את הגילוי כעניין מעשי של סכנה שלא היה חל על משקים המיועדים לגבוה אלמלא גזרת הכתוב, לפי הבבלי יש פגם במים המגולים כשלעצמם, ללא קשר לסכנה הנשקפת מהם. הם אמנם מותרים לשתיית הדיוט לאחר סילוק הסכנה, אך עדיין פגומים, ופסולים לניסוך על גבי המזבח.

1 ירושלמי ערלה ב א, סא ע"ד (חולין שנתערבו בקדשים); בבלי פסחים מח ע"א (טבל); מנחות ה ע"א (עומר שנקצר שלא לשמה), י ע"א (טרפה); חולין צ ע"ב (גיד הנשה); תמורה כט ע"א (נעבד).

כאמור, לפי משנה תרומות ח ד, הבעיה במשקים מגולים היא הסכנה. מדוע אפוא פשוט לבבלי שמים מגולים אסורים בניסוך? ישעיהו גפני ייחס לבבלים רתיעה מיוחדת ממים מגולים או משתיית מים בלילה בעקבות השפעת הסביבה הפרסית, שכן לפי אמונות פרסיות, רוחות רעות שורות במים.² אף ברוחות רעות, כמו בנחשים, יש משום סכנה לפי התפיסה העממית, אולם מעבר לעניין הסכנה יש בהן טעם לפגם בפני עצמן, ולכן היה פשוט לבבלי שגנאי הוא לפני המקום להקריב לפניו מים שנתחללו על ידי שדים ורוחות, ללא קשר להעברתם במסנת.

2 י' גפני, יהודי בבל בתקופת התלמוד, ירושלים תשנ"א, עמ' 171. וראו מובאה שם מבבלי עבודה זרה יב ע"ב.